

8. ZAKLJUČAK

Glavni cilj ovoga rada bio je istražiti i usporediti uporabu tekstnih veznih sredstava u hrvatskome i francuskome znanstvenome diskursu. U tu svrhu odabrana je građa koja se sastoji od 104 znanstvena članka, 52 na hrvatskome i 52 na francuskome jeziku. Znanstveni je diskurs zbog svoje argumentacijske prirode bogat izvor različitih vrsta konektora. Njihova uporaba još jače dolazi do izražaja u pojedinim znanstvenim žanrovima kao što je znanstveni članak te se može pripisati visokoj koncentraciji sadržaja u razmjerno kratkome tekstu/kratkoj formi. Velik broj konektora iz svih skupina pronađen u građi (i hrvatski i francuski znanstveni članci) upućuje na njenu dostatnu opširnost. Isto vrijedi i za interpunkcijske znakove, nezaobilazni sastavni dio (znanstvenoga) teksta u kojemu sudjeluju organizirajući tekstne dijelove bilo da je riječ o povezivanju, razdvajanju ili isticanju.

Prvi (teorijski) dio rada podijeljen je u nekoliko većih cjelina posvećenih opisu znanstvenoga diskursa, konektora i interpunkcije. Drugi (praktični) dio rada donosi primjere konektora uočenih u hrvatskome i francuskome dijelu građe, pojedine primjere uporabe interpunkcijskih znakova te interpretaciju rezultata (primjera) koje je iznjedrilo iščitavanje građe.

Nakon uvoda i teorijsko-metodološkoga okvira progovaramo o znanstvenome diskursu i njegovim obilježjima. Budući da je terminološka neujednačenost vrlo česta u suvremenoj znanosti zbog velikog broja različitih pristupa istim pojavama, na početku poglavlja o znanstvenome diskursu opisujemo i suprotstavljamo termine *tekst*, *diskurs*, *tip diskursa*, *funkcionalni stil*, *znanstveni diskurs*, *znanstveni stil*, *akademski diskurs*. Unatoč sveprisutnoj fleksibilnosti granica između diskursnih tipova – i fleksibilnosti svih granica u jeziku općenito – znanstveni diskurs pokazuje vrlo stabilna i čvrsta obilježja koja onemogućuju izrazitije prodiranje obilježja drugih tipova diskursa u oblikovanje njegovih žanrova. Blizak pratitelj svakoga misaonoga procesa, a posebno znanstvenoga (istraživačkoga) rada jest logika koja u velikoj mjeri određuje tijek jezičnoga oblikovanja znanstvene misli u svim znanstvenim žanrovima pa tako i u znanstvenome članku. Osvrćemo se na strukturu i obilježja znanstvenoga članka. Znanost se dijeli na područja, polja i grane koja se međusobno razlikuju na više načina: različit predmet istraživanja,

zatim pisane i nepisane konvencije, odnosno pravila koja vrijede u pojedinim znanstvenim područjima i sredinama mogu imati izrazit utjecaj na način pisanja znanstvenih radova. Zato su odabrani hrvatski i francuski znanstveni članci koji pripadaju istome znanstvenome području i polju (humanistika, filologija). Pisanje znanstvenih članaka nije jednosmjernan, statičan, nego dinamičan proces koji stalno ima na umu potencijalne primatelje (publiku), što se ocrtava u brojnim metadiskursnim sredstvima prisutnima u znanstvenodiskursnim tekstovima.

Iako su radovi koji iz različitih motrišta pristupaju konektorima već desetljećima prisutni na filološkoj sceni, čini se da o njima još uvijek nije sve rečeno. Primjerice nema suglasja u vezi s njihovim nazivom (*konektori*, *veznici*, *diskursne oznake* i sl.); ne postoji jedinstveno poimanje razgraničenja između a) konektora i veznika, odnosno veznih sredstava na nadrećeničnoj i rećeničnoj razini; b) konektora i anaforičkih sredstava (npr. osobne i pokazne zamjenice); c) konektora i modalnih izraza. Najveće su pak razlike vidljive u podjeli konektora na vrste prema različitim kriterijima. Imajući sve to na umu, počeli smo s pregledom opisa konektora, u odnosu na veznike, u odabranim gramatikama hrvatskoga i francuskoga jezika i tekstovima tekstne lingvistike i analize diskursa. Nakon pregleda brojnih podjela konektora prema semantičkome kriteriju utemeljili smo vlastitu podjelu koja u cijelosti slijedi klasifikaciju koju su ponudili Silić i Pranjković (2007), uz dodatak skupina metatekstualnih i enumerativnih konektora iz podjele koju je predložila Lundquist (1980). Naime te se skupine konektora vrlo često javljaju upravo u znanstvenome diskursu, što je i pokazalo pretraživanje građe.

U nastavku progovaramo o konektorima iz različitih motrišta. U osvrtu na odnos konektora i veznika pisali smo o definicijama rećenice u odabranim hrvatskim i francuskim gramatikama, o vrstama rećenice (jednostavna rećenica, složena rećenica, surećenica, klauza, perioda itd.), o rećeničnoj granici te o odnosu rećenice i diskursa s jedne, i odnosu rećenice i pojedinih rećeničnih dijelova s druge strane. U nastavku smo istaknuli dodirne točke konektora i modalnih izraza, konektora i upućivačkih sredstava, konektora i metadiskursnih oznaka, konektora i argumentacijskih strategija te konektora i tekstne kohezije.

Poglavlje o interpunkciji počinje općenitim opisom interpunkcije kao grafičkoga jezičnoga podsustava koji se obično razmatra u okviru pravopisa, što katkada uzrokuje poistovjećivanje interpunkcijskih i pravopisnih znakova. Interpunkcijske se znakove katkada naziva i pravopisnim znakovima u užemu smislu, a pojedini znakovi poznaju i interpunkcijsku i pravopisnu uporabu (npr. točka, dvotočka, upitnik itd.). Napomenimo da je navedena razlika između interpunkcijskih i pravopisnih znakova prisutna samo u hrvatskim pravopisnim krugovima, dok se ona uopće ne spominje u odabranim francuskim priručnicima. Na temelju definicije funkcije interpunkcijskih znakova, i nakon usporedbe različitih popisa tih znakova iz odabranih hrvatskih i francuskih pravopisa, gramatika i priručnika

izrađujemo vlastiti popis interpunkcijskih znakova (broji manje interpunkcijskih znakova od pojedinih navedenih pravopisa) koji postaje okvir za promatranje uporabe interpunkcijskih znakova u odabranoj građi.

Budući da su pojedini interpunkcijski znakovi neraskidivo povezani s rečenicom (nazivaju se i rečeničnim znakovima) i tekstem (pa bi se po analogiji mogli nazivati i tekstnim znakovima), još jednom govorimo o rečenici, no ovoga puta o odnosu rečenice i interpunkcije. Razlike u pisanju interpunkcijskih znakova između hrvatskoga i francuskoga jezika proizlaze iz njihovih različitih interpunkcijskih načela. Semantičko interpunkcijsko načelo hrvatskoga jezika u nekim se točkama suprotstavlja, a u nekima podudara s ritmo-melodijskim interpunkcijskim načelom francuskoga jezika. Preklapanja i razilaženja spomenutih interpunkcijskih načela ogledaju se i u pravilima pisanja interpunkcijskih znakova u hrvatskome, odnosno francuskome jeziku.

Praktični dio rada počinje šestim poglavljem koje u četiri potpoglavlja za svaku vrstu konektora (vremenski, prostorni, suprotni, dopusni, namjerni, načinski, pribrojni, uzročno-posljedični, zaključni, pojačajni, isključni, uvjetni, metatekstualni, enumerativni, objasnidbeni) donosi kratak opis njihove uporabe u znanstvenome diskursu, zatim (tablični) popis ekvivalentnih konektora u dvama jezicima popraćen analizom njihovih formalnih obilježja i opaskama o eventualnim značenjskim preklapanjima s drugim vrstama te naposljetku dijelove teksta kao primjere pojedinih hrvatskih i francuskih konektora uočenih u građi.

U skupnome usporednome prikazu konektora pronađenih u hrvatskome i francuskome dijelu korpusa unutar tablica donosimo istovrijedne ili približno ekvivalentne primjere konektora. U slučajevima u kojima građa ne nudi istovjetan hrvatski ili francuski primjer, donosimo vlastiti prijevod pojedinoga veznoga sredstva u bilješci. Situacije u kojima se u hrvatskome dijelu građe pojedino vezno sredstvo javlja samo u funkciji veznika, a u francuskome u funkciji konektora i obratno također donosimo u bilješkama. Kako su konektori, i morfološki gledano, vrlo heterogena skupina, razvrstavamo ih prema njihovim formalnim obilježjima. Tako hrvatske konektore iz građe dijelimo u skupine veznika i vezničkih izraza, priloga i priložnih izraza, čestica, imenskih sintagmi, prijedložnih izraza i glagolskih konstrukcija, a francuske u skupine veznika, priloga (priložnih izraza), prijedložnih izraza, imenskih sintagmi i glagolskih konstrukcija (francuske gramatike ne navode čestice kao morfološki razred). Najviše konektora i u hrvatskom i u francuskome dijelu građe pripada skupinama priloga, prijedložnih izraza i veznika. Kao posebno obilježje znanstvenoga diskursa izdvajaju se metatekstualni i enumerativni konektori koji ne podliježu formalnoj (morfološkoj) podjeli prema skupinama, primjenjivoj na ostale skupine. Enumerativnim konektorima smatramo i različite brojevne, slovne i interpunkcijske oznake, a mnogi metatekstualni konektori čine promjenjive opisne sintagme.

Pretraživanje građe pokazalo je i razlike u učestalosti pojavnosti pojedinih vrsta konektora. Za razliku od brojnih mogućnosti izražavanja tekstnih odnosa kojima se pojašnjava i razvija sadržaj (objasnidbeni konektori), korpus je ponudio malo primjera za skupine namjernih, uvjetnih, isključnih, vremenskih i prostornih konektora. Duljina tablice objasnidbenih konektora upućuje na najveću raznolikost objasnidbenih konektora iz građe. Jednako tako pojedini su objasnidbeni konektori pokazali semantička preklapanja s drugim konektorskim skupinama (načinski, uzročno-posljedični, pojačajni), što je razumljivo s obzirom na širinu pojma *objašnjenje*, na čemu se temelje različiti načini objašnjavanja. I druge se konektorske skupine značenjem često dodiruju, na primjer vremenski i zaključni konektori, uzročno-posljedični i zaključni konektori, suprotni i dopusni konektori, objasnidbeni i načinski konektori i tako dalje.

Velika je zastupljenost konektora u cjelokupnoj građi potvrdila visok stupanj kohezije koji se traži od tekstova znanstvenoga diskursa. Potvrdila je ujedno i argumentacijsko (retoričko) usmjerenje znanstvenih članaka obuhvaćenih građom.

Sedmo poglavlje progovara o uporabi interpunkcijskih znakova u znanstvenome diskursu, daje primjere uporabe interpunkcijskih znakova iz hrvatske i francuske građe te interpretira rezultate ukazujući na razlike (i sličnosti) proizašle iz analize.

Kada je riječ o interpunkciji, zajedničko obilježje odabranih hrvatskih i francuskih članaka jest da se svi interpunkcijski znakovi javljaju i u hrvatskome i u francuskome dijelu građe. Međutim razlike se javljaju pri usporedbi vrsta uporaba pojedinih interpunkcijskih znakova koje pokazuju određene tendencije uporabe u hrvatskim, odnosno francuskim znanstvenim člancima. U prvome se planu ističe i svojstvo interpunkcijskih znakova prema kojemu su u određenim situacijama međusobno zamjenjivi – u tome smislu mogli bismo govoriti o interpunkcijskoj višeznačnosti. To se posebice odnosi na dvotočku i crtu, zarez i crte, zgrade i zarez te zgrade i crte.

Točkom-zarezom u odabranim se francuskim znanstvenim člancima više koristi kao oznakom oslabljene točke nego što se to čini u odabranim hrvatskim znanstvenim člancima u kojima se, kao interpunkcijski znak, uglavnom piše u razdvajanju različitih elemenata pri nabranjanju. Dvotočkom se, kao najavom objašnjenja, također puno više koristi u francuskim znanstvenim člancima, a isto se može reći i za njezinu češću uporabu u naslovima francuskih članaka (u tu se svrhu u naslovima hrvatskih članaka javlja i crta). Posebno je uočljiv nesrazmjer u broju upitnih rečenica (uglavnom retoričkih pitanja): dok ih u hrvatskome dijelu građe gotovo i nema, u francuskome su dijelu prilično česta pojava.

Odudaranje semantičkoga od ritmo-melodijskoga interpunkcijskoga načela najvidljivije je kada je riječ o uporabi zarez: u francuskome katkada ritmo-melodijska obilježja iskaza imaju prednost pred smislom, što je uočljivo u gotovo obveznome odvajanju zarezom priložnih oznaka kada se nalaze na početku

rečenice, ali i odvajanju konektora. Prema semantičkome bi interpunkcijskome načelu u hrvatskome jeziku u svim slučajevima trebalo voditi računa u prvome redu o smislu iskaza kao jedinome putokazu za odvajanje zarezom. Većina primjera koji ilustriraju uporabu konektora u odabranim hrvatskim znanstvenim člancima pokazuje suprotno: konektori se na početku rečenice u većini slučajeva neopravdano odvajaju zarezom.

Proučavanje konektora i interpunkcije u hrvatskome i francuskome znanstvenome diskursu potvrdilo je neka njihova zajednička obilježja: tijesna povezanost konektora i interpunkcije s tekstom i jedinicama teksta (rečenicama) kao njihovim prirodnim „životnim okruženjem“ i zajednička uloga u organizaciji strukture teksta, posebno vidljiva u slučajevima kad se pojedini interpunkcijski znakovi (točka-zarez, dvotočka i zgrade) pojavljuju uz pojedine vrste konektora s argumentacijskim nabojem (objasnidbeni, suprotni, zaključni).

Nedvojbeno srodnost ovih tekstnih veznih sredstava razvidna je zahvaljujući vrlo važnoj ulozi konektora i interpunkcije u postizanju kohezije teksta, posebno u znanstvenome diskursu. Česta uporaba izrazito višeznačnih objasnidbenih, konektora, koji pokazuju dodirne točke sa zaključnim, uzročno-posljedičnim, pribrojnim i pojačajnim konektorskim skupinama, pomaže stvoriti dojam jasnoće i preciznosti teksta te na taj način podupire vođenje argumentacije. Sveukupnom dojmu jasnoće pridonose i metatekstualni i enumerativni konektori, u sprezi s pojedinim interpunkcijskim znakovima.

Kao zajedničko obilježje treba istaknuti i spomenutu višefunkcionalnost pojedinih interpunkcijskih znakova i pojedinih konektora. Istaknimo za kraj i zajedničku ulogu konektora i pojedinih interpunkcijskih znakova u postizanju uvjerljivosti znanstvenoga diskursa. U znanstvenim se tekstovima u intenzivnoj uporabi konektora (izdvojimo primjerice objasnidbene i pribrojne), ali i interpunkcijskih znakova poput upitnika ili uskličnika, ogleđa namjera autora da uvjeri čitatelja da prihvati njegov način vođenja argumentacije u tekstu, što unosi svojevrsnu subjektivnost u znanstveni diskurs, kojeg većinom obilježavaju objektivnost i neutralnost.